

REMIGIUSZ SAPA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: sapa@inib.uj.edu.pl

OFERTA EDUKACYJNA BRYTYJSKICH UCZELNI KSZTAŁCĄCYCH BIBLIOTEKARZY I PRACOWNIKÓW INFORMACJI

Dr Remigiusz Sapa pracuje na stanowisku asystenta w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizuje się w zagadnieniach informacji w Internecie i komunikacji naukowej oraz funkcjonowania bibliotek akademickich w środowisku WWW. Najważniejsze publikacje: *Benchmarking w doskonaleniu serwisów WWW bibliotek akademickich*. Kraków: Wydaw. UJ 2005; *The Roles of American and Polish Academic Library Web Sites: a Comparative Study*. *Libri. International Journal of Libraries and Information Services*, 2005 vol. 55, no. 1, pp. 1-20.

W artykule przeanalizowano ofertę edukacyjną wybranych brytyjskich ośrodków kształcących bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej na poziomie uniwersyteckim. Analizie poddano ofertę studiów, długość i relacje między różnymi trybami, relacje ilościowe między przedmiotami obowiązkowymi i fakultatywnymi, wymagania wstępne na studia magisterskie oraz przedmioty wykładane w ramach kierunków studiów, których nazwy zawierają bezpośrednie odniesienia zarówno do bibliotekoznawstwa, jak i informacji naukowej. Sformułowane na tej podstawie refleksje koncentrują się na strategii rozwoju polskich ośrodków.

WPROWADZENIE

Zmiany wprowadzone w ostatnich latach w systemie i programach kształcenia uniwersyteckiego w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa (dalej INB) nie mogą być traktowane jako ostateczne. Zmienne są bowiem czynniki oddziałujące na ich kształt, w tym szczególnie rynek edukacji na poziomie wyższym, rynek pracy dla absolwentów, wiedza, umiejętności i motywacja kandydatów na studia. Ośrodki oferujące studia INB, jeśli chcą się rozwijać, muszą szybko reagować na te zmiany i weryfikować

wcześniej przyjęte strategie. Celem tego artykułu jest poszukiwanie inspiracji dla kształtowania oferty edukacyjnej polskich uczelni oraz zmian programów kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji.

Temat ten należy do zagadnień budzących od lat duże zainteresowanie polskiego środowiska. Tendencje światowe w połączeniu z preferencjami polskimi – sukcesywnie od dziesięciu lat – znajdują odbicie w corocznych międzynarodowych konferencjach organizowanych przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ i dziesięciu tomach opublikowanych od 1995 r. w ramach redagowanej przez Marię Kocójową serii „Materiały z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej”. Ponieważ autora interesuje przede wszystkim bieżąca sytuacja w tym zakresie, w artykule skupiono się na aktualnych zasobach WWW wybranych instytucji (luty 2005), publikacjach wydanych po 2000 r. i refleksjach wynikających z sekretarowania (od 1998 r.) na wspomnianych wcześniej konferencjach podejmujących tę tematykę. Do najchętniej ostatnio podejmowanych tematów należą kwestie podnoszenia kwalifikacji już pracujących bibliotekarzy (*Kształcenie ustawiczne bibliotekarzy*, 2002), edukacja na odległość (Midura, 2004), potrzeby edukacyjne środowiska bibliotekarskiego (Tedd, 2001, s. 91-100; Ziolo, 2001, s. 149-154), zagadnienia związane z akredytacją (Kocójowa, 2003, s. 133-146), czy wreszcie badania samych studentów INB dotyczące motywów podjęcia studiów, planowanej kariery, oceny programów kształcenia czy prestiżu zawodu bibliotekarza (Zybert, 2003, s. 88-99). Współczesne koncepcje uniwersyteckiego kształcenia bibliotekarzy analizie poddała niedawno Barbara Sosińska-Kalata (Sosińska-Kalata, 2003, s. 115-132), a pewnych informacji na temat kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji w Wielkiej Brytanii dostarcza książka przedstawiająca proces reformy studiów w IINiSB UW (Drzewiecki, Puchalski, Sosińska-Kalata i in., 2002). Sytuację w Wielkiej Brytanii, poza artykułem Iana Johnsona (I. Johnson, 2001) na temat wirtualnego kampusu działającego w ramach The Robert Gordon University, przybliżają też opublikowane po polsku standardy wiedzy i umiejętności (oraz prowadzenia zajęć i oceniania) zalecane dla kierunku „Library and Information Management”, przygotowane przez Quality Assurance Agency for Higher Education (*Academic standards...*, 2001, s. 123-131) oraz relacja z 68. konferencji IFLA w Glasgow (Kisilowska, 2002, s. 17-21). W najnowszej polskiej literaturze brakuje opracowań bliżej analizujących sytuację i ofertę edukacyjną ośrodków uniwersyteckich (w tym też brytyjskich) kształcących bibliotekarzy i pracowników informacji.

ŹRÓDŁA I PRZEDMIOT BADAŃ

Punkt wyjścia dla wyboru ośrodków do analizy stanowił wykaz kierunków studiów akredytowanych przez CILIP – The Chartered Institute of Library and Information Professionals (*Courses in library...*, 2005). Ze względu na cel artykułu, spośród 16 ośrodków brytyjskich ujętych na tej liście wybrano te, które zachowały odrębność organizacyjną jako ośrodki kształcenia bibliotekarzy i szeroko rozumianych pracowników informacji. Opierano się na informacjach zamieszczonych w serwisach WWW samych ośrodków i ich macierzystych uczelni. Nie wzięto zatem pod uwagę ośrodków, w których obecnie studia z zakresu INB stanowią jedynie pewien margines działalności (lub zniknęły z oferty edukacyjnej): Aberdeen Business School

(The Robert Gordon University), School of Computing (Napier University, Edinburgh), Graduate School of Informatics (Glasgow), Graduate School of Education (University of Bristol – dawniej Department of Continuing Education) lub w ogóle przestały istnieć: School of Information Studies (University of Central England in Birmingham), Department of Communication and Information Studies (Queen Margaret University College) oraz School of Information Management (University of Brighton). Poza tym, brak dostatecznie szczegółowych informacji uniemożliwił uwzględnienie w analizach School of Information Management (Leeds Metropolitan University). Ostatecznie analizie poddano ofertę edukacyjną 8 ośrodków:

1. School of Library, Archive, and Information Studies, Faculty of Arts and Humanities, University College London (dalej SLAIS UCL; <http://www.slais.ucl.ac.uk>)

2. Department of Information Studies, Faculty of Pure Science i Faculty of Social Sciences, The University of Sheffield (dalej DIS Sheffield); <http://www.shef.ac.uk/is/home.html>

3. Department of Information and Communications, Faculty of Humanities, Law and Social Science, Manchester Metropolitan University (dalej DIC MMU); <http://www.hlss.mmu.ac.uk/infocomms>

4. Department of Information Science, Faculty of Science, Loughborough University (dalej DIS Loughborough); <http://info.lut.ac.uk/departments/ls>

5. Department of Information Studies, Faculty of Social Sciences, University of Wales Aberystwyth (dalej DIS Aberystwyth); <http://www.dil.aber.ac.uk/>

6. School of Business Information, Faculty of Business and Law, Liverpool John Moores University (dalej SBI Liverpool); <http://cwis.livjm.ac.uk/bus/cilm>

7. Department of Information Science, School of Informatics, The City University London (dalej DIS London); <http://www.soi.city.ac.uk/organisation/is/index.html>

8. Division of Information and Communication Studies, School of Informatics, Engineering and Technology, Northumbria University (dalej DICS Northumbria); http://online.northumbria.ac.uk/faculties/art/information_studies.

W sumie w badaniach uwzględniono 43 programy studiów licencjackich i 41 programów studiów magisterskich. Analizie poddano ofertę studiów, długość i relacje między różnymi trybami studiowania, relacje ilościowe między przedmiotami obowiązkowymi i fakultatywnymi, wymagania wstępne na studia magisterskie oraz przedmioty wykładane w ramach kierunków studiów, których nazwy zawierają bezpośrednie odniesienia zarówno do bibliotekoznawstwa, jak i informacji naukowej (jako najbliższe polskiej rzeczywistości).

OFERTA STUDIÓW

STUDIA LICENCJACKIE

Oferta studiów licencjackich badanych ośrodków okazała się bardzo szeroka. W sumie składa się na nią 41 różnych kierunków studiów realizowanych w ramach 43 programów. Kierunek „BSc Information Management” proponowany jest w SLAIS UCL, DIS Sheffield i DIC MMU. Najbogatszą

ofertę przedstawiają dwa ośrodki: DIS Aberystwyth (22 kierunki) i DIC MMU (9 kierunków). Przeważają w niej studia łączące różne kierunki (*joint honours*), np. „BA in Information and Library Studies and History” (w sumie 25 kierunków w obu tych ośrodkach łącznie). Z kolei DIS London w ogóle nie oferuje studiów licencjackich, SLAIS UCL tylko 1 kierunek na tym poziomie, DIS Sheffield 3, a DIS Loughborough 4.

Okazało się, że analizowane kierunki można zaklasyfikować do 4 podstawowych grup tematycznych: zarządzanie informacją, informacja naukowa, informacja naukowa i bibliotekoznawstwo (łącznie – tu klasyfikowano wszystkie kierunki, w których tytule wystąpiły oba terminy jednocześnie), komunikacja. Poza tym podziałem zostały jedynie dwa kierunki studiów (zob. tab. 1). Oddzielną grupę stanowią wspomniane już studia łączone.

Tabela 1

Kierunki studiów licencjackich według grup tematycznych

Grupa tematyczna		Kierunki studiów
Zarządzanie informacją		BSc Information Management (3 razy), BSc Econ Information Management, BSc Econ Information Systems Management, BSc Web Content Management
Informacja naukowa		BSc Information Science, BSc Information Studies, BSc Information Architecture
Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo		BSc Econ Information and Library Studies, BA Information and Library Management
Komunikacja		BSc Communication, BSc E-Business Communication
Inne		BA Historical and Archival Studies, BA Business and Information
Łączone	z językami	BA French and Internet Management, BA German and Internet Management, BA Italian and Internet Management, BA Spanish and Internet Management, BA Kurs z językiem walijskim, BA Information and library studies and Irish, BA Information and library studies and English, BA Information and library studies and French, BA Information and library studies and German, BA Information and library studies and Spanish
	pozostałe	BSc Information Management and Business Studies, BSc Information Management and Computing, BSc Information and Communications, BA Accounting & Financial Management/Information Management, BA Business Management /Information Management, BA American studies and information and library studies, BA Education and information and library studies, BA Film & television studies and information and library studies, BA Information and library studies and art history, BA Information and library studies and history, BA Information and library studies and Welsh history, BA Information and library studies and fine art, BA Information and library studies and drama, BA Information and library studies and Geography, BA Museum and Gallery Studies and Information and library studies, BSc Econ Information and library studies and international politics, BSc Econ Politics and information and library studies, BA Publishing with English

Już pierwszy rzut oka na to zestawienie pozwala stwierdzić całkowity brak programów ograniczających się wyłącznie do zagadnień bibliotekarskich i bibliotekoznawczych oraz koncentrujących się na problematyce publikowania czy rynku księgarskiego. Jeśli jednak pierwsze z wymienionych zagadnień wydają się być dobrze reprezentowane w innych grupach tematycznych jako element szerszych programów studiów, to zagadnienia wydawnicze stanowią istotny element jedynie jednego programu łączonego – „BA Publishing with English” w DIS Loughborough. Stosunkowo rzadko oferowane są jednokierunkowe studia odwołujące się do całego obszaru INB, natomiast wyraźne jest ciążenie oferty edukacyjnej badanych ośrodków w kierunku zarządzania informacją oraz informacji naukowej traktowanej oddzielnie od bibliotekoznawstwa. Widać też pewne zainteresowanie komunikacją jako jeszcze innym kierunkiem rozwijania oferty edukacyjnej. Przy założeniu indywidualnego wyboru przedmiotów przez studentów otwarta jest też możliwość tworzenia łączonych programów studiów, najczęściej przy współpracy z innymi ośrodkami w ramach tej samej uczelni. Tego typu studia licencjackie organizowane są przez 4 z 8 badanych ośrodków (DIS Sheffield, DIC MMU, DIS Loughborough, DIS Aberystwyth). W grupie tej dominują związki ze studiami językowymi (10 programów na 28 odnalezionych).

STUDIA MAGISTERSKIE

Oferta studiów magisterskich również zaskakuje bogactwem. Osiem badanych ośrodków proponuje w sumie 32 różne kierunki studiów realizowanych w ramach 41 programów. Co więcej, inaczej niż w przypadku studiów licencjackich, na tę liczbę składają się w podobnych proporcjach wszystkie szkoły. Przeciętna liczba oferowanych kierunków studiów wynosi w tej grupie 5 i waha się od 1 w SBI Liverpool do 10 w DIS London. W porównaniu ze studiami licencjackimi pojawiły się dwie nowe grupy tematyczne: zarządzanie rekordami i archiwistyka oraz zagadnienia wydawnicze i księgarskie, zniknęła natomiast komunikacja traktowana jako oddzielny przedmiot studiów. Miejsce studiów łączonych, które na tym poziomie nie występują, zajęły programy specjalistyczne (zob. tab. 2). W przypadku 3 kierunków: „MSc Information Systems”, „MSc Information Management” oraz „MA Librarianship”, DIS Sheffield oferuje odrębne programy studiów w ramach „Continuing Professional Development” (dalej CPD) dla absolwentów studiów licencjackich z zakresu INB i dla praktyków z tych dziedzin oraz w ramach „First Professional Programme” (dalej FPP) dla absolwentów innych kierunków.

Wśród tytułów magisterskich oferowanych przez badane ośrodki brytyjskie cztery pierwsze grupy tematyczne są reprezentowane mniej więcej w równym stopniu. Nawet nie analizując szczegółowo zawartości programów można zauważyć, że zdecydowana większość nazw studiów magisterskich zawiera słowo „informacja” oraz, że równie często używanym terminem jest „zarządzanie”. Wydaje się, że właśnie te dwa terminy wskazują podstawowy kierunek kształtowania oferty edukacyjnej na tym poziomie w badanych ośrodkach brytyjskich (analogicznie do studiów licencjackich). Na studiach magisterskich, częściej jednak niż na licencjackich, pojawiają się kierunki łączące zagadnienia bibliotekarskie i informacyjne w jednym programie. Poddane zostaną one analizie w dalszej części artykułu.

Tabela 2

Kierunki studiów magisterskich według grup tematycznych

Grupa tematyczna	Kierunki studiów
Informacja naukowa	MSc Information Science (2 razy), MSc Information Systems (2 razy w tym jednym przypadku FPP i CPD), MSc Econ Information Systems, MA/MSc Information Studies, MA/MSc International Information Studies, MSc Information Systems and Technology
Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo	MA Library and Information Studies, MA Library and Information Management, MA/MSc Information and Library Management (2 razy), MSc Econ Information and Library Studies, MSc Econ Management of Libraries and Information Services, MA Information and Library Management, MA/MSc Library and Information Studies
Zarządzanie informacją	MSc Information Management (3 razy, w tym w jednym przypadku FPP i CPD), MSc Econ Information Management, MSc Information and Knowledge Management, MSc Web Information Management, MA/MSc Information Management in the Cultural Sector
Specjalistyczne	MSc Chemoinformatics, MSc Health Informatics, MSc Econ Health Information Management, MSc Geographic Information Systems, MSc Geographic Information Management, MSc Pharmaceutical Information Management, MA Multilingual Information Management
Zarządzanie rekordami i archiwistyka	MA Archives and Records Management MSc Econ Archive Administration, MSc Econ Records Management, MSc Records Management
Zagadnienia wydawnicze i księgarskie	MSc Electronic Publishing (2 razy), MA Electronic Communication and Publishing
Bibliotekarstwo	MA Librarianship (FPP i CPD)

Także dopiero na poziomie magisterskim pojawiają się programy koncentrujące się na zagadnieniach wydawniczych (2), bogatsza jest też oferta studiów z zakresu zarządzania rekordami i archiwistyki. Co ciekawe, stwierdzono jeden przypadek wyodrębnienia bibliotekarstwa jako osobnego, samodzielnego kierunku studiów („MA Librarianship” w DIS Sheffield w ramach programów FPP i CPD). Jeśli na poziomie licencjatu wyraźnie widoczna była tendencja do łączenia w jednym programie studiów zagadnień INB z językami, tak w ofercie studiów magisterskich takich rozwiązań w ogóle nie stwierdzono. Studia specjalistyczne związane są głównie z medycyną i ochroną zdrowia.

DŁUGOŚĆ STUDIÓW I RELACJE MIĘDZY RÓŻNYMI TRYBAMI STUDIOWANIA (DZIENNE, ZAOCZNE)

Analiza informacji o studiach licencjackich oferowanych przez uczelnie brytyjskie prowadzi do wniosku, że na tym poziomie organizowane są przede wszystkim studia dzienne. W zasadzie tylko DIC MMU informuje, że stu-

dia mogą być także realizowane w trybie studiów zaocznych (*part time*). Już jednak zupełnie inaczej wygląda sytuacja w odniesieniu do studiów magisterskich. Standardem jest możliwość ich odbycia zarówno w trybie dziennym jak i zaocznym, a w kilku przypadkach dodatkowo jeszcze w trybie edukacji na odległość. Spośród 32 kierunków magisterskich – 7 realizowanych jest wyłącznie w ostatnim z wymienionych trybów: „MA/MSc Information Studies”, „MSc Web Information Management”, „MSc Records Management” i „MA/MSc International Information Studies” (DICS Northumbria), „MSc Health Informatics” (DIS Sheffield) oraz „MSc Econ Management of Libraries and Information Services” i „MSc Econ Health Information Management” (DIS Aberystwyth). Wydaje się, że takie duże i jakościowo ważne różnice między studiami licencjackimi i magisterskimi w tym względzie wynikają z faktu kierowania oferty do przynajmniej częściowo odmiennych grup potencjalnych studentów. Studia magisterskie, w znacznie większym stopniu niż licencjackie, przeznaczone są dla osób pracujących. Wniosek ten znajduje także częściowe potwierdzenie w wymaganiach stawianych kandydatom na studia magisterskie w odniesieniu do praktyki i doświadczenia zawodowego (omówione w dalszej części artykułu).

Dzienne studia licencjackie w badanych szkołach brytyjskich trwają 3 lata, a studenci z reguły zobligowani są do uzyskania w sumie 360 punktów (po 120 w ciągu jednego roku, co odpowiada 60 ECTS). Odstępstwo od tej reguły stanowią programy łączone ze studiami filologicznymi, które oprócz normalnego trzyletniego programu nauczania zakładają konieczność odbycia dodatkowo rocznych studiów zagranicznych po ukończeniu drugiego roku. Takie rozwiązanie przyjęto zarówno w DIC MMU, jak i DIS Aberystwyth. W kolejnym przypadku („BSc Information Management and Computing” w DIS Loughborough), studenci mogą zdecydować się na wybór dłuższych, czteroletnich wersji programów, w celu uzyskania dodatkowych kwalifikacji. Wyjątkiem są także oferowane przez DIS Loughborough roczne, przekwalifikowujące studia „BSc Information Science”, które przeznaczone są przede wszystkim dla absolwentów dwuletnich studiów bibliotekarskich z określonych szkół z Francji i Afryki, którzy nie posiadają stopni licencjata.

Wszystkie badane ośrodki brytyjskie oferują roczne studia magisterskie, przy czym już samo pojęcie roku jest dosyć względne. Jeśli w SLAIS UCL oznacza 12 miesięcy studiów i konieczność zdobycia 120 punktów włącznie z pracą magisterską, w DIS Sheffield i DIS Aberystwyth też 12 miesięcy, ale już 180 punktów (co zresztą jest standardem w pozostałych badanych ośrodkach), to w DIS Loughborough program z góry jest podzielony na 9 miesięcy nauki i 3 miesiące samodzielnych wysiłków nad pracą magisterską. Podobnie zresztą postępuje DIC MMU, określając długość studiów magisterskich na 1 rok plus 3 miesiące na napisanie pracy magisterskiej. W rzeczywistości zatem zdecydowana większość oferowanych studiów magisterskich przewidziana jest do realizacji w ciągu przynajmniej 3 semestrów (45 tygodni). „Zmieszczenie” ich w jednym roku kalendarzowym jest możliwe tylko przy organizowaniu latem trzeciego semestru.

Standardowym rozwiązaniem przyjętym przez wszystkie badane ośrodki jest równoważność programów nauczania bez względu na tryb, w jakim są realizowane. Zasada ta wyraża się w konieczności uzyskania na studiach zaocznych i prowadzonych w trybie edukacji na odległość tej samej liczby punktów oraz w identycznej ofercie przedmiotów w ramach danego programu. Inaczej mówiąc regułą jest, że program jest jeden, a różne są tylko

formy jego realizacji. Takie podejście skutkuje wydłużeniem studiów zaocznych. Jeśli studia dzienne licencjackie z reguły trwają 3 lata, to ten sam program w trybie studiów zaocznych rozłożony jest już na 5 lat studiów (DIC MMU). Podobnie jest w przypadku studiów magisterskich, które w trybie dziennym trwają 1 rok (z uwzględnieniem wcześniejszych zastrzeżeń), a w trybie zaocznym 2 do 3 lat. W takim układzie najczęściej dwa pierwsze lata przeznaczone są na naukę, a trzeci na pisanie pracy magisterskiej. Trzeba zaznaczyć, że zarówno studia dzienne, jak i realizowane w innych trybach, są płatne.

RELACJE ILOŚCIOWE MIĘDZY PRZEDMIOTAMI OBOWIĄZKOWYMI I FAKULTATYWNYMI

Na programy studiów licencjackich i magisterskich w badanych ośrodkach brytyjskich składają się przedmioty obowiązkowe (*core*) oraz fakultatywne (*options*), czyli takie, które mogą być wybrane z podanej przez dany ośrodek listy. W zasadzie tylko w jednym przypadku („BSc Information Management” w DIS Sheffield) zostawiono studentom więcej swobody, pozwalając im wybrać jakiegokolwiek przedmioty z oferty uczelni, zachęcając jednocześnie do wyboru języków obcych.

Zbadanie relacji ilościowych między przedmiotami obowiązkowymi i fakultatywnymi wymagało dotarcia do szczegółowych danych, co szczególnie w przypadku studiów licencjackich nie zawsze było możliwe. W odniesieniu do nich nie uwzględniono też kierunków łączonych, które jako realizowane wspólnie przez różne ośrodki, rządzą się odmiennymi prawami. W efekcie analizie poddano przedmioty oferowane w ramach 11 programów studiów licencjackich i 33 programów studiów magisterskich.

Okazało się, że w przypadku studiów licencjackich przeciętna relacja między liczbą punktów, które należy zdobyć, uczęszczając na przedmioty obowiązkowe i fakultatywne, wynosi w niewielkim przybliżeniu 4 : 1 (80,6 : 19,4% wymaganej liczby punktów). Zresztą takie proporcje zostały również przyjęte w opracowanych, w ramach JEP, programach IINiSB UW (Drzewiecki i in., s. 54). Do przedmiotów obowiązkowych zalicza się też z reguły (10 na 11 przypadków) przygotowanie pracy licencjackiej (*dissertation*) lub projektu końcowego (*project*). Tylko program studiów na kierunku „BSc Econ Information Systems Management” w DIS Aberystwyth nie zawierał takiego wymagania. Przyglądając się jednak poszczególnym programom zauważyć można duże rozbieżności. W skrajnych przypadkach przedmioty fakultatywne stanowią zaledwie niecałe 5,9% („BSc Econ Information Management” w DIS Aberystwyth) wszystkich oferowanych przedmiotów. Są też przykłady odwrotnych skrajności. DIS Sheffield w ramach „BSc Information Management” tylko około 60% przedmiotów wchodzących w jego skład określa jako obowiązkowe. Kolejną zaobserwowaną regułą jest zwiększanie się możliwości wyboru przedmiotów na wyższych latach studiów licencjackich.

Na studiach magisterskich przedmioty fakultatywne również pozwalają na zdobycie około 20% wymaganej liczby punktów (przeciętnie 19,4%). Jednak w grupie przedmiotów obowiązkowych dużą rolę odgrywają punkty za pracę magisterską (przeciętnie 31,3% łącznej liczby punktów za całe studia). Poszczególne ośrodki różnie wyceniają jej wartość: na przykład SLA-

IS UCL na 40 punktów, DIS Sheffield na 45 lub 55 w zależności od programu, a DIS Loughborough, DIS Aberystwyth, DIS London i SBI Liverpool na 60 punktów. Niemniej, w sumie z analizy 33 programów studiów magisterskich wyłania się wyrazisty schemat, pozwalający określić relacje ilościowe między przedmiotami obowiązkowymi, pracą magisterską i przedmiotami fakultatywnymi jako stosunek: 5 : 3 : 2.

Podobnie jak w przypadku studiów licencjackich, mamy tu do czynienia z dość dużymi odchyleniami od tego schematu w poszczególnych programach studiów. Na przykład, DIS Loughborough w jednym programie w ogóle nie przewiduje przedmiotów fakultatywnych. Obserwacja ta dotyczy też programów studiów na kierunkach „MSc Geographic Information Management” w DIS London oraz „MA Information and Library Management” w SBI Liverpool. Z drugiej strony liczba punktów do zdobycia w ramach tych przedmiotów wyraźnie przeważa w programach przeznaczonych dla absolwentów INB lub kierunków pokrewnych oferowanych przez DIS Sheffield: „MA Librarianship” (odpowiednio 120 i 15 punktów), „MSc Information Management” (odpowiednio 105 i 30 punktów). To zjawisko odwrócenia typowych proporcji dotyczy też jednego z trzech programów realizowanych w trybie edukacji na odległość – „MSc Econ Management of Libraries and Information Services” w DIS Aberystwyth.

WYMAGANIA WSTĘPNE NA STUDIA MAGISTERSKIE

Analiza wymagań stawianych kandydatom na studia magisterskie z konieczności ograniczona została do 7 ośrodków (w sumie 33 kierunki studiów), gdyż DIS Aberystwyth nie podaje takich informacji w swoim serwisie WWW.

Warunkiem podstawowym jest posiadanie wykształcenia na poziomie studiów licencjackich, przy czym w przypadku aż 18 kierunków oczekuje się dobrego stopnia, a w 3 oferowanych przez DIS Sheffield w ramach CPD, stopnia najwyższego. W 12 przypadkach dopuszcza się jednak posiadanie, jak to zostało określone, ekwiwalentnych kwalifikacji zawodowych (potwierdzonych odpowiednimi świadectwami i dyplomami). W przypadku 6 kierunków oferowanych przez DIS London można ubiegać się o przyjęcie na studia magisterskie nawet bez dyplomu licencjata czy kwalifikacji zawodowych – warunkiem wystarczającym jest 5 lat praktyki. Co wydaje się szczególnie ciekawe z punktu widzenia polskich doświadczeń we wdrażaniu systemu dwustopniowego, to fakt, że w badanych ośrodkach, z wyjątkiem DIS Sheffield, nie ma różnic przy naborze między absolwentami kierunków związanych z INB a absolwentami innych kierunków studiów. Chociaż w DICS Northumbria przy określeniu warunków przyjęcia na kierunki „MA/MSc International Information Studies” i „MA/MSc Information Studies” sugeruje się konieczność legitymowania się dyplomem licencjata z zakresu Information/Library Management, to jeszcze w tym samym zdaniu kandydaci są informowani, że rozpatrywane będą też podania osób z innym wykształceniem.

Nie ma reguły jeśli chodzi o wymagania dotyczące praktyki zawodowej. W 12 przypadkach warunkiem przyjęcia na studia magisterskie jest przynajmniej roczna praktyka zawodowa na stanowiskach odpowiednich w stosunku do wybranego kierunku studiów. Największe wymagania w tym wzglę-

dzie stawiane są przed kandydatami na studia magisterskie w ramach CPD w DIS Sheffield. Kandydaci oprócz ukończonych studiów licencjackich w zakresie INB muszą wykazać się przynajmniej dwuletnią praktyką w tym sektorze, a jeśli są absolwentami innych kierunków i nie posiadają ekwiwalentnych kwalifikacji zawodowych w zakresie informacji lub bibliotekoznawstwa, muszą udokumentować aż pięcioletni staż pracy. W pięciu przypadkach wcześniejsza praktyka zawodowa kandydatów jest mile widziana, ale jej brak nie eliminuje automatycznie ze studiów magisterskich. W pozostałych przypadkach praktyka w ogóle nie jest wymieniana wśród warunków wstępnych. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że z reguły stanowi ona istotny element studiów licencjackich. Znajomość oprogramowania czy umiejętności z zakresu technologii informacyjnej wymagane są tylko w czterech przypadkach, a w trzech dalszych podstawowa znajomość matematyki.

Generalnie, zdecydowana większość formułowanych wymagań nie jest traktowana bezwarunkowo – badane ośrodki z reguły informują, że każde podanie traktowane będzie indywidualnie i o przyjęcie na studia magisterskie mogą ubiegać się też osoby nie spełniające wszystkich podanych kryteriów.

PRZEDMIOTY WYKŁADANE W RAMACH PROGRAMÓW INB

Ze względu na cel niniejszego artykułu zdecydowano się na bliższą analizę tych programów studiów, które uzyskały akredytację CILIP i jednocześnie w nazwie kierunku studiów zawierają jakąś formę terminu „informacja”, jak i „biblioteka”. Niestety okazało się, że nie licząc programów łączonych oferowanych przez DIS Aberystwyth, jedynie programy kierunków „BA Information and Library Management” w DIC MMU oraz „BSc Econ Information and Library Studies” w DIS Aberystwyth spełniają te warunki. Brak jednak szczegółowych danych o przedmiotach oferowanych w ramach pierwszego z wymienionych programów uniemożliwił jakieś szersze analizy, a proste zacytowanie drugiego z nich uznano tutaj za bezcelowe, gdyż jest on publicznie dostępny pod adresem: <http://www.aber.ac.uk/schemes/current/P110-BSCEC.html>. Dlatego do analizy wybrano tylko 8 spośród 41 programów studiów magisterskich:

1. „MA Library and Information Studies”, SLAIS UCL,
2. „MA Library and Information Management”, DIC MMU,
3. „MA/MSc Information and Library Management”, DIS Loughborough,
4. „MSc Econ Information and Library Studies”, DIS Aberystwyth,
5. „MSc Econ Management of Libraries and Information Services”, DIS Aberystwyth,
6. „MA Information and Library Management”, SBI Liverpool,
7. „MA/MSc Library and Information Studies”, DIS London,
8. „MA/MSc Information and Library Management”, DICS Northumbria.

Nie licząc pracy magisterskiej, liczba przedmiotów obowiązkowych w ramach tych kursów waha się od 5 do 12 z wyjątkiem realizowanego wyłącznie w trybie edukacji na odległość programu „MSc Econ Management of Libraries and Information Services”, w którym przewidziano tylko jeden przedmiot obowiązkowy: „Studies in management”. W celu doko-

nania analizy tematyki obowiązkowej części studiów magisterskich, w sumie 52 przedmioty oferowane w ramach badanych programów podzielono na 5 grup tematycznych; 2 pozostały poza przyjętym podziałem (zob. tab. 3).

Tabela 3

Przedmioty obowiązkowe oferowane w ramach studiów magisterskich INB
w Wielkiej Brytanii w 2005 r.

Grupy tematyczne	Przedmioty
Studia o informacji	Online information retrieval, Principles of information retrieval, information retrieval and systems design, Information sources and retrieval, Information sources, use and searching, Information sources and services, Information sources, Electronic information sources, Information storage and retrieval, Information resources and organisation, Information and society (2 razy), Information environments, Information handling, Design and authoring for the World Wide Web, Information industry, Organisation of bibliographic data, Human resources, training and user education, Cataloguing and classification, Subject analysis and indexing
Zarządzanie (w tym w odniesieniu do informacji i bibliotekarstwa)	Management (2 razy), Management techniques and people skills, Studies in management (2 razy), Marketing for information professionals (2 razy), Materials management, Information and library management, Collection management (2 razy), Collection management and preservation, Library resource management, Strategic information management, Knowledge management
Zagadnienia metodologiczne	Research methodology in ILS, Research methods and integrative study, Research methodology, Research planning, Research methods, Research, evaluation and communication skills
Zagadnienia techniczne	ICT applications, Principles of computing and information technology, Computing applications, Network management, Managing data, Digital information technologies and architectures
Zagadnienia prawnozawodowe	Legal and professional issues, Professional awareness, Information law and policy
Inne	Libraries past, present and future, Digital libraries

Okazało się, że w badanych ośrodkach brytyjskich nacisk położony jest przede wszystkim na obowiązek edukacji w zakresie szeroko rozumianej informacji. Uwagę zwraca się głównie na znajomość źródeł informacji, zasad, technik i narzędzi jej wyszukiwania, opisu i indeksowania. Nacisk położony jest na szerszy kontekst społeczny informacji, który inaczej niż kontekst instytucjonalny (np. IN w bibliotekach), oznacza kształcenie kompetencji, które mogą być wykorzystane w różnych organizacjach. W drugiej kolejności proponowane są zagadnienia związane z zarządzaniem, wśród których przeważają przedmioty zorientowane na specyficzne aspekty zarządzania informacją i bibliotekami. Już nieco rzadziej w programach INB pojawia się problematyka metodologii badań (w jednym przypadku łączona z elementami metodyki pracy z użytkownikiem). Znikają przedmioty

czysto techniczne, które są łączone obecnie z zagadnieniami wykorzystania informacji. Podkreślić należy fakt, że wśród przedmiotów obowiązkowych ani razu nie pojawiła się praktyka (bywa, jak wspomniano wcześniej, stawiana jako warunek dla kandydatów na studia magisterskie). Autor ma świadomość, że zastosowany podział, jak zresztą każda klasyfikacja, i niektóre przyporządkowania, mogą być dyskusyjne. Starał się jednak uchwycić rozłożenie akcentów w ramach obowiązkowej części programów studiów magisterskich w zakresie INB w Wielkiej Brytanii.

W grupie przedmiotów do wyboru (64) z oczywistych względów słabiej reprezentowane są te, które dominowały wśród obowiązkowych, a szczególnie wyszukiwanie i źródła informacji czy zarządzanie, chociaż w tym ostatnim przypadku mamy do czynienia z pewnym uszczegółowieniem tematycznym oferty (np. „Competitor intelligence” czy „Culture and change management”). Wyjątek stanowią zagadnienia metodologiczne, które stosunkowo często pojawiają się też wśród przedmiotów fakultatywnych. Można przyjąć, że znajomość podstaw i zagadnień najbardziej typowych jest obligatoryjna, natomiast przedmioty oferowane do wyboru mają charakter bardziej wyspecjalizowany. Znajduje to potwierdzenie w stosunkowo dużej liczbie przedmiotów informacji specjalistycznej (10), głównie z dziedziny biznesu i ochrony zdrowia. Chociaż od tej reguły istnieją wyjątki, na przykład w postaci dwóch przedmiotów ogólnych z zakresu usług informacyjnych oferowanych przez DIS Loughborough („Information services and libraries” 1 i 2). W ofercie badanych ośrodków dobrze reprezentowane jest także publikowanie elektroniczne (6 przedmiotów). Równie często proponowane są przedmioty koncentrujące się na zastosowaniu informatyki w INB. Wśród szczegółowych zagadnień z zakresu INB, nie eksploatowanych w ramach przedmiotów obowiązkowych, należy wymienić jeszcze: zarządzanie rekordami i archiwistykę, konserwację, systemy informacyjne, bazy danych, zagadnienia księgarskie oraz studia historyczne poświęcone bibliografii historycznej oraz rękopisom. Na uwagę zasługuje fakt stosunkowo bogatej reprezentacji przedmiotów poświęconych zagadnieniom bibliotekarstwa szkolnego i szerzej – dziecka w bibliotece. Odmienne niż w obowiązkowej części programów, pojawiają się tu przedmioty, których nazwa sugeruje zdecydowane zorientowanie na problematykę użytkownika, jak: „Information Consultancy”, „Human Information Processing”, „Interaction Design”, „Marketing of Services”, „Consumer Health Information”, „Gender and information studies” oraz naturalnie związanych ze specyfiką młodego użytkownika, zwłaszcza dzieci.

KILKA REFLEKSJI ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Dominująca część oferty ośrodków brytyjskich kierowana jest do absolwentów dowolnych kierunków. Wskazuje to na istnienie odmiennego niż w Polsce modelu zdobywania kwalifikacji w zakresie INB oraz na inne podejście do edukacji na poziomie wyższym. Rozwiązania brytyjskie wyraźnie służą społeczeństwu, które nie stawia ostrej granicy między okresem edukacji a pracy zawodowej, które wiąże zdobywanie wykształcenia z posiadaną pracą i skłonne jest podejmować trud przekwalifikowania. Wydaje się, że przyjęcie koncepcji studiów dwustopniowych w Polsce wyprzedziło odpowiednie przemiany społeczne. Stąd dla ogromnej rzeszy studentów INB

de facto studia nadal trwają pięć lat, a podział na część licencjacką i magisterską w większości ośrodków ma charakter formalny. Z tego też wynika konieczność uwzględnienia w programach wszystkich elementów związanych z wykonywanym w przyszłości zawodem, których nie ma w programach brytyjskich. Trudno dzisiaj przesądzać, kiedy (i czy w ogóle) w Polsce przemiany społeczne i mentalności doprowadzą do sytuacji podobnej jak w Wielkiej Brytanii. Na pewno warto te przemiany monitorować, by na czas dostosować do nich ofertę edukacyjną.

Kolejna kwestia to problem nazwy, a raczej nazw, oferowanego wykształcenia. Badania potwierdziły wnioski sformułowane przez B. Sosińską-Kalata o wyraźnej ucieczce od nazw związanych z biblioteką czy książką i dominację terminów związanych z informacją i komunikacją (Sosińska-Kalata, 2003, s. 120-122), choć trudno nie dostrzec dużej popularności zagadnień z zakresu zarządzania. Analiza oferty ośrodków brytyjskich automatycznie prowadzi do pytania – czy kształcić bibliotekarza pod kątem czynności wykonywanych w bibliotece, czy pracownika, który będzie mógł podjąć różne obowiązki w różnych organizacjach? Rynek pracy w bibliotekach i ośrodkach informacji ulega szybkim przemianom: tworzy się nowe stanowiska, pojawiają się nowe zawody – inaczej nazywane i wymagające innych kompetencji. Być może, coraz liczniejsi specjaliści będą wspierać coraz mniej licznych bibliotekarzy (Jazdon, 2003, 97-114). Wydaje się, że ośrodki brytyjskie, kładąc duży nacisk na zróżnicowanie swojej oferty programowej, ryzykują utratę tożsamości, co wydaje się znajdować potwierdzenie w zjawisku wchłaniania części ośrodków przez jednostki reprezentujące inne kierunki studiów i zainteresowane nauczaniem IN w ramach innych dyscyplin. Można też przyjąć inną interpretację tego zjawiska: jest to reakcja na kurczenie się rynku edukacji w zakresie INB, a poszerzenie zakresu tematycznego ofert i przesunięcie ciężaru w kierunku informacji i zarządzania ma zapewnić przynajmniej niektórym ośrodkom przetrwanie i umożliwić dalsze kształcenie także w zakresie bibliotekarstwa (czy bibliotekoznawstwa). Ograniczanie się wyłącznie do oferowania jednego zawodu może nadmiernie ograniczyć pole manewru w przypadku zmniejszenia się napływu kandydatów i oddania pola ośrodkom reprezentującym inne dyscypliny. Nie można też zapominać, że absolwenci INB coraz częściej znajdują zatrudnienie także poza bibliotekami (Głowacka, 2004, s. 19-22), gdzie wśród pracodawców świadomość kompetencji nabytych na studiach INB może być nikła. Nawet najlepszy towar może się źle sprzedawać, jeśli jest nie najlepiej opakowany. Pewne szanse na uczynienie kompetencji absolwentów INB bardziej oczywistymi dla szerokiej publiczności, stwarza, zdaniem autora, suplement do dyplomu, który pozwoli „dookreślić” nazwę kierunku studiów poprzez „obudowanie” jej jednoznaczными, powszechnie zrozumiałymi i atrakcyjnymi tytułami przedmiotów. Jeśli, jak pisze Maria Kocójowa, mamy kształcić liderów, a jednym z warunków powodzenia jest nabór odpowiednich kandydatów (Kocójowa, 2002), to być może należałoby zachęcać najlepszych maturzystów w większym stopniu eksponując właśnie atrakcyjne nazwy zawodów (w tym różnych specjalności bibliotekarskich). Zresztą taka koncepcja wyraźnie wyłania się także z artykułu Marcina Drzewieckiego, który wymienił wśród zawodów, do których przygotowują studia z zakresu INB, między innymi: brokera informacji, projektanta systemów informacyjnych czy menedżera zasobów informacji (zresztą o kształcenie bibliotekarzy w zakresie organizacji i zarządzania apelują też

inni autorzy (Drzewiecki, 2004, s. 70; Sobielga, 2004, s. 10-13). Może choć trochę pozwoli to uciec od stereotypu, który każe postrzegać bibliotekarza jako osobę, której praca polega na podawaniu książek.

Wydaje się, że refleksji wymagają też relacje między studiami dziennymi i zaocznymi w Polsce. Być może w nieodległej przyszłości staniemy wobec kwestii wydłużenia studiów zaocznych, choćby w celu zapewnienia ich pełnej uznawalności poza naszym krajem, czy w związku z rozwojem systemu akredytacji. Zdaniem autora rozwiązania takie winny wynikać z całościowej zmiany koncepcji studiów zaocznych w Polsce, bowiem indywidualne działania w tym względzie mogą skutkować zmniejszeniem naboru.

BIBLIOGRAFIA

- Academic standards for the subject: Librarianship and Information Management, UK. (2001). W: *Społeczeństwo informacyjne; jakość edukacji i pracy bibliotekarzy*. Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 123-131.
- Courses in library and information studies accredited by CILIP* [online]; [dostęp 08.03.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cilip.org.uk/qualificationschartership/Wheretostudy>>
- Drzewiecki, Marcin (2004). Brokerzy informacji. W: *Informator o zawodach 2004/2005*. Wyd. 2. Warszawa: „Perspektywy Press”, 248 s.
- Drzewiecki, Marcin; Puchalski, Jacek; Sosińska-Kalata, Barbara; Zając, Michał (2002). *Zintegrowane szkolnictwo bibliotekarskie i informacyjne dla potrzeb Europy XXI wieku*. Warszawa: IINiSB, 117 [1] s.
- Głowacka, Ewa (2004). Nowe role specjalistów z dziedziny informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. W: *Biblioteki wobec nowych zadań*. Red. E. Głowacka. Toruń: Wydaw. UMK, s. 19-22.
- Jazdon, Artur (2003). O nowych stanowiskach, specjalnościach i zawodach. W: *Zawód bibliotekarza dziś i jutro. Materiały z ogólnopolskiej konferencji, Nałęczów 18-20 września 2003*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 97-114.
- Johnson, Ian (2003). Rozwijanie edukacji zawodowej w Internecie. W: *Edukacja na odległość. Nowe technologie w informacji i bibliotekarstwie*. Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 81-90.
- Kisilowska, Małgorzata (2002). Kształcenie bibliotekarzy i użytkowników – uwarunkowania i zadania z perspektywy międzynarodowej. *Bibliotekarz*, nr 11, s. 17-21.
- Kocójowa, Maria (2002). Edukacja liderów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa: nadzieje, potrzeby i wybory. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 8; [dostęp 08.03.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/37/kocojowa.php>>
- Kocójowa, Maria (2003). Zasady akredytacji studiów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. W: *Zawód bibliotekarza dziś i jutro. Materiały z ogólnopolskiej konferencji, Nałęczów 18-20 września 2003*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 133-146.
- Kocójowa, Maria, red. (2003). *Edukacja na odległość. Nowe technologie w informacji i bibliotekarstwie*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 261 s.
- Kształcenie ustawiczne bibliotekarzy (2002). *EBIB Elektroniczny Biuletyn Bibliotekarzy* [online], nr 8; [dostęp 24.03.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/37/>>
- Midura, Magdalena (2004). Kursy na odległość z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w kontekście rozwoju społeczeństwa informacyjnego. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 6; [dostęp: 24.02.2005]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2004/57/midura.php>>
- Sobielga, Jolanta (2004). Organizacja i zarządzanie jako przedmiot studiów bibliotekoznawczych. *Bibliotekarz*, nr 4, s. 10-13.

- Sosińska-Kalata, Barbara (2003). Koncepcje uniwersyteckiego kształcenia bibliotekarzy. W: *Zawód bibliotekarza dziś i jutro. Materiały z ogólnopolskiej konferencji, Nałęczów 18-20 września 2003*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 115-132.
- Tedd, Lucy A. (2003). Potrzeby edukacyjne sektora bibliotek publicznych w Wielkiej Brytanii. W: *Edukacja na odległość. Nowe technologie w informacji i bibliotekarstwie*. Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 91-100.
- Ziolo, Krzysztof (2001). Potrzeby bibliotek a kształcenie studentów wyższych uczelni technicznych. W: *Społeczeństwo informacyjne: jakość edukacji i pracy bibliotekarzy*. Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 149-154.
- Zybert, Elżbieta B. (2003). Studenci kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo a przyszłość zawodu. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, nr 2 (82), s. 88-99.

REMIGIUSZ SAPA

Institute of Information and Library Science
Jagiellonian University
e-mail: sapa@inib.uj.edu.pl

EDUCATION OPPORTUNITIES FOR LIBRARIANS AND INFORMATION SPECIALISTS AT BRITISH UNIVERSITIES

The author analyses education opportunities at selected British university departments offering courses for librarians and information specialists. The analysis has included available degrees and titles, duration and relationship between various modes of study (full-time, part-time and distance) as well as between core and optional modules. Furthermore, the entry requirements for master (second degree) studies are analysed. University courses the titles of which directly imply their relationship to information and library science are analysed in greater detail. The resulting conclusions refer to the strategy for the development of LIS institutions in Poland.

Artykuł wpłynął do redakcji 24 marca 2005 r.